

Ócsai Éva

„száll a világ lepkeszárnyon“¹

Weöres, a lélekvezető

A teljességet dekonstruálták: nem léteznek. Ám röpké pillanatokra talán mégis felsejlik. Csak rá kell nézni egy jóllakott csecsemőre! És ha őt a mítoszok dajkálták, akkor szinte bizonyos, hogy a teljesség tejétől kerekedett olyan gömbölyűre. Ez a tej tápanyagban igen gazdag: egységessé válik benne az anyag és a szellem, a tudva tudott és a tudatlanul sejtett, a káosz és a rendezett kozmosz, az elképzelt és a valódi, a kő és az ember, Istár és a kutyatár, az asszony és a férfi, a tündér és a banya, a bölcs és a félnótás, az öregek és a süldők, a testek és a lelkek. Idővel az ilyen jöltáplált csecsemő egyszer maga is dajkává válik, saját dajkájának is „dudulgatván”.²

Az a görög isten, aki már csecsemőként ki-be surranó tolvajként villogtatta foga fehérjét, felcseperedvén nemcsak az élők és a holtak, hanem a halandók és a halhatatlanok világa közötti (tej)utat is megmutatta az úton lévő lelkeknek. Az a költő, aki Lónyay Erzsébet Mária Psyché³ néven segített világra egy költőnőt, a vele együtt kóborló lelkeket elvezeti abba a megelevenedő panoptikumba, ahol a költő, zenész, színész, orvos és arisztokrata bábok a saját arcvonásaikból megformázott, de kifordított álarcáikban együtt sírnak és mulatnak a sokféle korból, testből és lélekből összegyűrt költőnő körül. E karneváli forgatagban a maszkok cserélgetésével láthatóvá válik a lélek, a muzsika és a vágyak természete.

A pillangó

Manapság profánul stratégiai játéknak hívhatják azt, amit egykor a szentnek tekintett Isten művelt: a teremtést. Akkoriban Isten lelket lehelt teljes és tökéletes világtestünk kellős közepébe, ami aztán szétterjedt a világtestben, ráadásul ezt az egészet jól be is bugyolálta egy újabb lélekbe, majd örök körforgásra ítélte. A láthatatlan körbeforgó lélek egyfelől az Egyetlen világlélek, másfelől az egyes emberekben létező Sokféle lélek is.⁴ Lónyay Erzsébet Mária álarca alatt Psyché, a halhatatlan lélek, a pillangó rejtőzik: önmagát mozgatja, de a körülötte lévő, maguktól mozogni nem képes halandókat is ő hozza mozgásba.⁵ Az időbeli véges, halandó személyiség-burok mögül az időtlen végtelenség, a halhatatlanság: Isten mutatkozik meg.⁶ Psyché egy episztolában be is számol, „Poesisre nevelőjének”⁷, Kazinczynak arról, hogy bábállapotából kiröppent már:

... egy szép napon/ A kis gubóbúl már a pillangó ki-kélt (Weöres. 1972, 42)

Epistola ennen magamhoz című versében isteni eredetét sejteti:

sokan/ Ohajták szívem, mindenem, de én soha/ Se hajoltam éles szirtemről a föld felé,/ Égen függtem, mint vértse. (Weöres. 1972, 75)

Halhatatlanságának bizonyítékeként a testben már halott hölgy emlékére férje, Zedlitz báró Psyché-szobrot állíttatott, hiszen az Istenhez hasonlító arc és test arra készítette, hogy kedvesét istenszoborként tisztelje, és ekként áldozzon neki:⁸

Mikor közeledni érzé halálát, a kramovi parkban szobrot emeltetett: Elise hű portraitja, szárnyakkal; talapzatán egyetlen szó: „Psyché”. Mert így szokták becézni övéi. (Weöres. 1972, 258)

1842-ben pedig Csemus Marianna, vándor komédiásné (századunk jól ismert, korabeli nyelvi jelmezt öltött magyar színésznője) a költőnő verseit tanulva felismeri azok kortalanságát:

[...] az remek mívek mindenkoron annak a komak is szóllanak, mellyben napjainkat éljük s így lesznek időtállóvá minden eljövendő időknek is. (Weöres. 1972, 242)

Nagybecsű költőbarátja, Ungvárnémeti Tóth László pedig matematikai hasonlaltal örökíti meg epigrammájában az Egyetlen, oszthatatlan és mindig azonos világlelket, amiből ő maga is részesül:

Plátó lelke

Egy marad Egy, bár a végetlen karra emelgedsz,/ Vond ki az Egy gyökerét, úgy is Egy, a mi marad,/ Lelked is olly Lélek, bár mellyik karra emelgedsz,/ Mint a melly Lelket tő-gyökerére aprítsz. (Weöres. 1972, 192)

Egy másik epigramma a vegytan tudósának metafora-tárából merítve szemlélteti, hogy a lélek nemcsak a világtestet veszi körül és hatja át bensejét, hanem annak részét, az emberi testet is:

Az ember alkatja

Önts az agyagra savanyt, ki repül a szénszesz az égbe,/ S már újabb testté változik a kis agyag./ Rontsd le por-alkatomat, bé omlik lelkem az égbe,/ S más újabb testté változik a kis agyag. (Weöres. 1972, 192)

Psyché mint pillangó-lélek az oszthatatlan létből részesül, az állandóból és a rendezettből, amit hívhatunk akár Azonosnak, akár Egynek is.⁹ A létező az Azonosból táplálkozik: szükségletét követi, a benne lévő egyéni és feltételes dolgok alá és, ahol Isten, a dolgok közös lényege is lakozik.¹⁰ A szent idő szerint él. Lónyay Erzsébet Mária 1795. január 27-én, Nagylónyán megszületve belepottyant a keletkezés világába. A lét két része közül az osztható életbe csöppent a maga sokféleségével, szertelenségeivel. Ez a Más és a Sok birodalma,¹¹ ahol az élő ember – mint a soknevű Lónyay kisasszony – a Másra építi létezését: szeszélyeit követi, viharosan szeret, gyűlöl, sóvárog és undorodik, az osztható létbe burkolódik.¹² A profán, történelmi időben él.

Attól függően, hogy melyik arcát mutatja, Bözsévé, Ilsevé és Elzává, vagy Ungvárnémetinél Lidicskévé, Lizává, Beethovennél pedig Elise-zé válik.¹³ A versekben ő Psyché, Kúprisz, Phyllida és kisasszony amellel, hogy kísértet és fekete ördög. Az őt ismerők cigány kalandornőt és fejedelemkisasszonyt, a képmutató tisztességre fittyet hányó szabados boszorkányt, szerelempapnőt és jótékony feleséget látnak benne. Voltak, akik gyöngé széncinegének, mások rugalmas feketepárducnak, egyesek költőnek, megint mások tornásznak, lovárnak, vívónak és úszónak ismerték. Kézfogásainak sokfélesége is Psyché többféle lelkének megjelenését bizonyítja: Volt olyan kéznőjűtása, mintha bársony kis cicza helyezkednék el. Tudott nedvesen tüzelő, gödörszerű tenyeret férfi-kézbe simítani, szerelem-ígérőt. Tudott baráti kezet szorítani: ne félj, veled vagyok. S néha e lágy finom marok, ha büntetni kívánt, mint acél kapocs zárult, hogy a csontok ropogtak. (Weöres. 1972, 260)

Ungvárnémetire visszaemlékezve elpanaszolja, hogy Ficzkó sem látta meg benne az Azonost, az Egyet, csakis a Mást, a Sokat, máskor pedig a görög filozófussal vitázva sejteti, hogy a látható sokféle álarc és az amögötti lényeg között nagy különbség mutatkozik:

„Ő sohse láta engem, csak Projectioimat: a füstös cigánt, a rangos dámát, a tehetős pártolót, s más barátjaim végett a hitlen csapodárt, etc.” „Oh, mondd még Aristoteles, hogy ennen-magával minden egygy-azon! Éppen hogy az vagyunk, ki nem vagyunk.” (Weöres. 1972, 128, 134)

Ungvárnémeti *Nárcisz* című „tragoediájában” szerepel a vak „Tiréziusz”, álarca alatt az egyetlen látó, aki ráébreszti Nárciszt, hogy önmagába szerelmes.¹⁴ Tiréziusz testében is Más, hiszen álarca alatt ő nem férfi, hanem Egy: az anima és az animus egy személyben.¹⁵ Ungvárnémeti önmagáról mintázta Nárciszt, és benne éppannyira jelen van az anima, mint Psychében az animus: *Úgy is ellen-tét vala női testem/ S férfiú lelke:/ Kívül édes lány simaság, de bévül/ Szikla görcsökben feszülő nehéz ércz,/ Óriás műhely, veritékben ázó/ Szomjas örök tűz.* (Weöres. 107-8)

A *Psyché confessioja* című vers pedig bemutatja, hogy a lélek és a szerelem látszólagos Másága mögött az Egység rejlik, mivel a Lélek Psychét, a női princípiumot, a Szerelem pedig Ámort, a férfi princípiumot jelöli, amelyek egymástól elválaszthatatlanok: *Bolond Atyám hívott Psychének./ Ez harmadik kereszt-nevem./ Mindég Amor karjában égek,/ A Lélek és a Szerelem/ Külön nem válható sosem.* (Weöres. 1972, 81)

Két férfi iránt táplál gyengéd érzéseket Psyché: Ungvárnémetihez szorosabban fűzi a lelke, Zedlitzhez pedig a teste, hiszen ő gyermekei apja. Mindkét férfi orvos, és bélyeget is visel a testén: az egyik vérbajos, a másik sánta.¹⁶ Az azonosságok mellett a mitológiai nevük is összekapcsolja őket: a mitológia szerint a „sánta mives”, Hephaestus-Zedlitz, Venus-Psyché férje leleplezi feleségét az orvostudományok, a harc és a vágyak tűzének istenével, Mars-Ungvárnémetivel. A két költő, Psyché és Ungvárnémeti Más, hiszen egyikük nő és költő, másikuk férfi és költő-orvos. De Azonosak is: mindketten verseket írnak, a retorika művészei, ezért a mindenség természetének megismerésén keresztül jutnak el a lélek természetének megsejtéséhez. Az orvosi mesterség, amelyet Ungvárnémetin kívül Psyché ura, Zedlitz is űz, szintén a természetet tárgyalja, de az a test természetét.¹⁷ Ők hárman az emberről megszerezhető tudást szimbolizálják, a tudomány és a művészet ugyanis egyaránt tudósíthat a psyché bármely területéről: az egyik a pontosság, a konkrétság és a valóságosság érzetét kelti, a másik hajlékonyabb, önkényesebb, elevenebb, és célja a szépség megmutatása.¹⁸

Más-más alakban, de minden lélek bejárja a kozmoszt, az egész égboltot. A tökéletes és sértetlen szárnyú fenn röpdös, a tollait vesztő lélek azonban szilárd helyre zuhan, ott a földből testet ölt, s lesz belőle halandó élőlény.¹⁹ A Psychére visszaemlékező színész, és a történetíró is bemutatja a lélekben és testben egyaránt élt költőnt: *„Ki magadban hordozád rövid éltedben nemünk kimondott s csak rejtett és sejtett titkait, kinek lelke olly szabad volt, mint szárnyaló madaré s olly igen csak kalitban végezed.”* *„Egész életében pizokban hentergett, különös módon mégsem tudott bepizkolódni. Fénylett, mint a csillag.”* (Weöres. 1972, 243, 247)

Ha egy lélek a földre hullik, nem szakad el végleg a világlélektől: az igazság réjtjén létezik a lélek nemesebbik részéhez illő legelő, amely a lelket felfelé emelő szárnyat táplálja.²⁰ Akkor egyesülhet ismét az istennel, ha kívül kerül önmagán, a valóság fölé emelkedve metafizikai síkra lép és önmagára ébred.²¹ Psyché visszaemlékezésében szerepel egy torony, ahol már hároméves kora előtt egy végtelenül rövid és hosszú pillanatban közel került Istenhez.²² Olyan élményben volt része, ami azóta is forrásként szolgál emlékei közt, azt felidézve az őseredetet tapasztalhatja meg: *Ám első emlékeim még régebbiek: Nagylányán, szegény Atyámnak várában másztam-fel a toronyba, rekkenő forró nyár volt, a magas ablakon ki-tekénték, a kert alanti fáira, kerengő madarakra, s eggyeszerre hirtelen érzém, itt vagyok, valaki vagyok, eszmélkedek! Így ébredék ennen magamra, s az egész Világra, egy kis leány a toronyban. Ennyi vala, talám csak semmi, de nékem az-olta is csudálatos.* (Weöres. 1972, 123)

Ah jobb vala fenn a tomyon,/ Bimbó esztendeimnek/ Érintetlen havában!/ Kékében, fellegében/ Visongtak a kereplők,/ Keringtek a galambok,/ Miért hogy vélők együttl/ Akkoron el nem repültem! (Weöres. 1972, 86)

A kontempláló Ungvárnémeti pedig saját céljait teljesen figyelmen kívül hagyja, amikor megszállja a fény, minden jó és üdvöző szimbóluma:²³ *Ficzkó, még-is, ha versen munkált, nyughatatlansága elsímúla, még ambitioit is feledé. Ha tovább nem, azon időre. Hogy egy metaphora, expressio, classicus megjelenés helyén való legyen, ezért még céljait is áldozatul vetette volna, meg is szépült, Nimbusban ragyogott, körötte az ég sziporkázott; azt hiszem, Szellem szállotta meg.* (Weöres. 1972, 132)

A világosság

Fel tetszik a Nap is! Fut a setét,/ Nincsen setét! mert a világos Aether/ Minden ködöt s homályt el kergete./ Látunk, mindent látunk, mindent tudunk,/ Tisztán, világosan látunk, s tudunk./ Nem kell tapintás, még is érzünk;/ Nem kell üvegszem, még is messze látunk;/ S nem kell hitel, mivel látunk, tudunk. (Weöres. 1972, 191)

Akadnak olyan lelkek, amelyek a világlélektől, az egészről elszakadva az egyedinek élnek. Ők a szárnyukat vesztik, és a rájuk bízott testet bilincsbe verik.²⁴ Psyché a bilincsek szorításából folyton kibontakozik, és nem szakad el a szellemi világtól. A pajzán költőnő egy templomban a napfényben fürödve a mennyből érkező szeráffal, kerubbal és arkangyallal érintkezik, és ez a kapcsolat önmaga megismerésében is tovább segíti:

Nap kelte

Halhatatlan édességgel/ Száll s elébem gömyedez,/ Számlálatlan gyengédséggel/ Mint Seraph körülövez,/ Tenger mélyből hódolással/ Mint Cherub fakaszt özönt,/ Mennyből édes áradással/ Mint Archangelus köszönt,// A kezembe tükröt adva/ Fellibbenti fátylamat,/ Hadd ismernék enn magamra,/ Ám takar fény áradat,/ Tükrömben kering a pára,/ Második leplem borít,/ Míg jövőm alázatára/ Múltam gögje nem tanít.

Írám Genuában egy kis templomban egyedül. (Weöres. 1972, 118)

Újból és újból részesedni a világlélekből: ezt a gondolatot a Psyché megteremtője egy másik írásában is az önismeret zálogának tekinti: *Bontsd szét egyéniségedet és szabaddá válnak lelked végtelen áramai, melyek nem benned vannak és nem kívüled, áthatnak mindenben. Akin egyénisége uralkodik: ha előrejut, pöffeszkedővé, ha lemarad, ronggyá válik. S aki egyéniségén uralkodik: valójában nem érinti a szerencse és a balsors.* (Weöres. 1994, 30)

Egy svéd költő, Arthur Lundkvist szintén segít megmutatni, hogy a könyvet végigszárnyaló lélek nemcsak egy testhez tartozik. A történetben legelőször megszólaló vers egy sátorba csalogat, ahol egy „élő templom”, egy meztelen asszony saját testét álmodja. A könyvet záró Toldalagi Pál-versben egy fiatal női testhez tartozik ugyanaz a halhatatlan lélek, ami a testet mozgásba hozza: *Érezni a gyönyörűséget,/ ami ezen a fiatal/ női testen átfut. A dallam/ hív, csábít, eped és akar/ és mindenképpen halhatatlan.* (Weöres. 1972, 280-281)

A lélek hasonlatos egy szárnyas fogathoz, vagyis két lóhoz és annak kocsisához is. A szebbik ló fehér, mértékletes és szemérmes, arányos alkatú, a szeme fekete. A hitványabb ló fekete, gyakran féktelen és mértéktelen, az ostornak nehezen engedelmeskedik, torz, a szeme kékesszürke.²⁵ A lélek úgy is értelmezhető, mint a felettes én (kocsis, hajtó), tudatos (jó ló) és tudatalatti (rossz ló) egysége. A fekete hajú, sötétkék szemű és disharmonicus látományt nyújtó Psyché házasságáig a rossz ló, a tudatalatti féktelenségét élvezte,

ekkor születtek versei is. Miután Psyché Max Zedlitz felesége lett, korábbi életmódjával fel kellett hagynia. Egy alkalommal egy félig süket, félig béna hetvenéves meztelen férfit ápolt, akire idősödő férje féltékeny lett. Tudatalattiját, a tályogos fülű megvadult lovat a nála lévő gyepelével sem tudta megfékezni Zedlitz báró: *A kastély előtt állott a bárói czímeres batár, s két ló befogva. [...] az úr fog hajtani. Csak ketten ülnek a batárba, Maxim és Elza.*

Nem csak az emberekre, a bárónénak az állatokra is gondja vala. Az egyik ló füle tályogos.

Kért az urától kenőcsöt a ló fülére.

Max odaadja a tele tégelt s a kenő lúdtollat. Eliz leszáll, keni a sebet; a kenőcs csíp, a ló megrándul, a másikra is átragad a ,bántanak, fussunk innen“.

A súlyos batár előre-gördül; mire az emberek odarahannak, a nő holtan fekszik alatta.

Baleset volt, vagy a féltékeny férfi tette: nem világolt ki soha. (Weöres. 1972, 258)

Sokakat ingerelt már perlekedésre az a vélekedés, hogy a test hitványabb a léleknel. E hagyományos hit szerint a jótét lélek biztosítja az alábbvaló test létezését és gondját viseli.²⁶ Psyché, az isteni ragyogást hozó lélek gyógyírként meglátogatja a frantúz Ficzkót, a beteg testet miután tündér kosztumban és félig meztelenül megszökik az arisztokraták báljáról: *Ficzkót ez előtt négy esztendeje láttam. Hát ez már nem is ő volt. Ágyban feküdt, szürke képe csont szikár, két szeme mohón égő meredtség. S a diák szoba körülötte nagy, magas, kopár, csak-nem tellyesen üres. [...] Lotus pompámban olly lehettem, mint Mennyből az Angyal. [...] Mérheterlen spatium terüle köztünk: én fenn ragyogásban, ő alanti mécses pislákolásban. (Weöres. 1972, 143)*

Az isteni ragyogást hozó rajongó és lelkesült lélek, a mantiké csak az egyik természete az emberbe került léleknek. A másik lélekfajta az emberi eredetű józanságból és tudásból merít, amelyhez sejtés és belátás útján juthat el.²⁷ Psyché bekukkanthat azoknak a költőknek, kritikusoknak és tudósoknak az álarca mögé, akik a földből merítő és a konkrétumokhoz, a tárgyi valósághoz ragaszkodó oiönisztiké-lélekkel élnek együtt: részben Goethe, Kazinczy, Bessenyei, Dessewffy, Toldy Ferencz, Zedlitz báró, Horvát Pista, „a Magyar nyelvnek s történetnek nagy tekintetű ifjú Professora” és Cseresnyés Sanyó, Ungvárméti barátja és olykor Doctorandus Collegája, aki „csinos verseket tud írni Latinúl, azon kül sok-oldalú, practicus, e világra való ember, ép ellentetten, mint Kameradja, a ki be-fele füstölög s magába katsmarog.”²⁸ A kritikus Toldy Ferenc Psyché ellenpontjaként az oiönisztikét, a felettes ént, a hajtót és az ezeket megtestesítő törvényt és az államot képviseli. A költő verseit éppen ezekhez a mértékekhez igazíthatná át: *[...] Iyrája megrázott. Kétségkívül, van benne szikra. Sőt több: tűz. Olyan tűzvész, mely felperzseli a hajlékokat, s csak hamvat s omladékot hágy dűlása nyomán. Sajnálatosan nem az a tűz, mely szeliden lángol a tetők alatt, melenget, eledelt készít, a család, a haza, az emberiség javára. [...] Könyörögve kérem, genialitását domesticálja [...] Azt, mi eddig készült nem közölhetem, ha nem akarok rosszat Önnek és magamnak; ha a törvényel, a templommal, az álladalommal szembe szegűlni nem látjuk sem lehetőségét, sem értelmét. (Weöres. 1972, 277)*

Feltűnő különbség van az orvos-költő és a költőnő lírája között is: *Ficzkó, te merő Abstractumot írsz. Nálad a fa nem fa, hanem valamely Idea allegoricus fája; nálad a Táttra nem hegy, hol az ember a lábát törheti, hanem szent magasság, hol Zevsz sas madara honol. Te a Concretumoktól elvonod az illatot, mozgást, életet, minden hideg és kemény leszen, márván liget, márván Istenek, márván ember és asszony: te nálad minden kőből és érczből vagon. Ellenben én, ha bármiről írok, azt akarom, hogy tapintatja, íze, bűze legyen. Ha kalács evésről írok, úgy érze az olvasó, hogy mint ha ő enné; ha keblem vagy derekom említem, érze, hogy véle hálók, vagy legalább is szorosan mellette ülök. Az egész Világ ölelő kurva Venussza légyek, vagy ha nem lehet, minden olvasóimé. (Weöres. 1972, 133)*

Akibe a mantiké költözött, az igyekszik a földtől elszakadni, repülni, táncolni, önkívületbe kerülni, mivel lelkesedésében akarva-akaratlanul is áthágja a szabályokat és a határokat. Ő a költő, a zenész, a filozófus: Ungvárméti, Csokonai, Berzsenyi, Kisfaludy, Csemus Marianna, a humanista Brunsvik-Palast és Beethoven, Hölderlin és a cigány létforma. Természetesen Psyché is a mantikéből táplálkozik, ha teheti; például Hölderlin írásából: *Göthe előtt mélyen meg-hódolok. De ama nyomorúlt eszelősnek rongyolt Lyrája, tsak azt vágnám hallnom. (Weöres. 1972, 61)*

Az önmagát mozgató pillangó-lélek mozgásba hozza, felfelé emeli azokat is, akikben a mantikét érvényesülni látja. Psyché egyik kortársa is visszaemlékezik a mentor költőnőre: *...kalandor hajlandóságát azzal elégité ki, hogy hét országban is talált tehetséges, de szegény fiúkat, lányokat, kik az ő támogatása nélkül elkallódnának. Így lőn a szépen tánczó gyermek Elssler Fáni, Zedlitz költségére, Nápolyban ballerina-nevendék; Kolarich Emsetina így tanulhatott Prágában énekelni; s támogatást nyert sok más, kik mégse bírtak kiemelkedni, egy lipói tót fa-faragó juhászbojtár, egy hegedűs-fiú Krakkóban, egy görögül verselő medicus Pesten, s ki tudja már valamennyit. (Weöres. 1972, 256)*

A muzsika

A múzsa eredeti jelentése zene és ékesszólás, a múzsák művészete pedig a muzsika. A múzsák tudnak arról, hogy a harmónia, ami hasonlít az ember lelkének körforgásaira, gyógyír a bennünk élő lélek diszharmonikus mozgására. Akinek füle van, meghallja a múzsai hangot és ritmust, ami kialakítja az összhangot és rendbehozza az egész lelket.²⁹ A természet muzsikája a lélekhez hasonlóan az örökkévaló egy hangját szólaltatja meg többféleképpen: *Nem tudom, ha az erdő az Isten örök-egy melódiája helyett az elvont Bachot, vagy a szenvedélyes Beethovent, vagy a könnyű Strausst, vagy a fagyos Schönberget játszaná: nyeme vagy veszene-e vele?*³⁰

A játék, a költészet, a zene és a szent teremtés résztvevői közös játszótéren osztozkodnak.³¹ A mantiké-lelkű elmélyülő múzsa abban tér el az átlagembertől, hogy a szürke hétköznapi felszín alatti belső világban képzelete rendje által minden lehetetlen vágyat megvalósít. Lelkülete nem fér el a beidegződött sémák között, ezért a hétköznapi utak helyett az úttalan és járatlan utakon mozog. Az élet szemlélésével tölti az időt, ezért minden dolognak az eszméjét igyekszik megragadni, nem más dolgokhoz való viszonyát. Emiatt saját életútját elhanyagolja, ezen az úton ügyetlenül jár, akár Ungvárméti és az „Orpheus-Isten” Beethoven: *32 „Ő a versben fel-leng, a poros és sáros mindennapban pedig kézzel lábbal igyekszik s mind úttalan órára bukik. [...] Úgy látzik, a ki a Naturában gödrökbe bukácsol, a Poesisben fennyen repül; s a ki a Naturában tiszta szemmel mosolog, a Poesisben az al-felét mutattya. Oh mondd még Aristoteles, hogy ennen-magával minden egy-azon! Éppen hogy az vagyunk, ki nem vagyunk“.*

„Ott valának a Brunsvik Grófnék, vélük a siket Musicus Betoven, e bika fejű, nagy férfiú, mégis olly gyermeki té tova, folyton rángaták a Grófnék, hogy pocsótaba ne lépne.” (Weöres. 1972, 133-4, 148)

Gyakran megesik, hogy egy-egy muzsikusról nem sikerül döntést hozni: valóban muzsikus vagy csak álcázza magát. Bihari János cigán hegedűst, Psyché mostohaapját disszonáns képekkel mutatja be, amelyek Lónyay Erzsébet halálát vetítik előre, és felidézük azt a fogathajtót, aki a féktelen ösztönök, a tudatalatti megbokrosodott lovaival száguld: *Ha zenélt, Anyámmal, vagy egy maga, az*

is olly félelmes volt, a Musica mint ha kardokat csattogatna, vagy vágató lovakkal el-típoma, vagy reám töme s az ingem szaggatná. [...] én rettenetesen féltem tőle, mint bolondtúl, vagy résztgűl, csak egyszer meg-dűhűlne s agyon csapna. (Weöres. 1972, 124)

Berzsenyi Dániellel való találkozásukra visszaemlékezve Psyché elmeséli, hogyan hatott mostohaapja zenélése saját akarátára, valamint a „finom Classicus” Berzsenyére: *Nem régen még Bécsben hallgatám a nagy világ Musicáit, magam is ollykor klavéroztam, fülem tellve Paesiello, Cimarosa, Salieri, Méhul, Heyden zengzetekkel, meg Mozarttal is, kire a Heyden követők reá fogják, hogy csak nőknék és tánczolóknak való édesség, hát én nem tagadom-meg magam, nékem az is szép. Mind ezek után Biharinak szív szakgató cincogása vastagnak, barbarusnak hallatott, a Tzibakházi vásárba meg a Kakucsi mulatságba valónak – s ettől indul-meg ennyire a finom Classicus! Ha Supáncsicot, Bethovent hallná musicálniók, bizonynal hortyogna. (Márma tudom, ebbe nem vala igazságom. A vén papus hegedűjén olly sivár el-hagyatottság, keserves kopár hiáavalóság rítt, nyersen s egy húzomban, mint a falusi echotalan költő szívében.)* (Weöres. 1972, 160-161)

Míg a többi művészet csak az árnyékról szól, a zene magáról a lényegről, a változatlan létről, az örök ősfomáról. Az emberi akaratra, az érzésekre és a szenvedélyre közvetlenül hat.³³ Nemcsak a zene, hanem a szóbeli művészetek is az akarat megnyilvánulásai: a zene közvetlenül, a szóbeliség pedig közvetetten mutatja meg a változatlan létet, a lényegét.³⁴ Lónyay Erzsébet, a képzelet alkotta költő Beethovenről egy zongoraművet kap ajándékba *Für Elise* címmel. A képzeletbeli és a valódi továbbszövését Psyché végzi el, amikor a közismert, könnyen felidézhető zenedarabról a költészet nyelvén mondja el a lényegét: *Kisdéd darab Klavierra componálva,/ Nékem túlságos édes hangzatok./ Ez más, nem én – egy senge kis leány/ Ámúl ártatlan nagy kerék szemekkel,/ Alkony, virág illat, madár tsitsérgés/ Kömlyül-fogja, s végtére ostromolja,/ Hogy érintetlen keble megdobog,/ Föléje bűvös, rémítő, hatalmas/ Végzet borúl, s a szűz szenvedve érzi,/ De még nem tudja: itt a szerelem.* (Weöres. 1972, 65-66)

Az ének eredete a beszéd és a zene, és ebből a keverék művészetből származik a vers és a próza. ³⁵ A próza elsősorban a cselekményre, az eseményekre, a jelentésre és a gondolatra összpontosul: az értelemhez szól. A versek gondolatkövetése melletti ütem és rím megbontja a gondolatfűzést, és a szépségkeresést értelmén túli területekre irányítja. Habár a versforma kötöttséget kelthet, fel is szabadítja a konkrétság alól.³⁶ A kétféle írásmód az oionisztiké és a mantiké kettősségét kelti. A kétféle minőséget a Psyché megkomponálja is váltogatja. Ez a kavardás a rerum concordia discors (a világ diszharmonikus összhangja) névvel is illethető, amelynek a legtökéletesebb rend az alapja. ³⁷ Psychére visszaemlékezik egy korabeli irodalomtörténész, aki nem a költő verseit, hanem a testét szöveggént olvasva, a test ötvözetének határait, szövezeit vizsgálva, a harmónia és a diszharmonia ütköztetésével jellemzi őt és Telekinét, az ország akkori két leghíresebb szépségét: *Nem feledhetem őket. Telekiné Dessewffy Amália, mint egy nyugalmas antik szobor: ovalis arcz, felette bronzbarna sűrű hajkorona, fehér nagy homlok, szelíd fényű zöld szemek, kissé erős metszésű orr, finom keskeny száj, rózsás orcák, gömbölyded áll. Termete magas, méltóságos, se-kövér se-sovány, az ember három-négy ficzkándozó lurkót képzel köréje. Boldogító Juno jelenség, a férfiak gyönyörködnek benne, de nem futnak utána.*

Zedlitzné merőben disharmonicus látomány, mintha minden porcikája más vásárról volna. Czigány vér is volt benne, s ez nagyon látszódomt rajt. Fekete, örvényes haj; sötétké, szinte fekete szempár; igen piczi orr, majdnem vastag ajkak, orcáin és állán gödröcskék. Mind e czigány lágysághoz nem illő hatalmas Lónyay homlok, melynek magasságát néhány lefele fésült tinccsel enyhíté. Bőre világos barna, de a korom-fürtök mellett kékes-fehérek s gyöngyösen csillogónak látszott. Teste gyermekien kicsi, vékony, könnyű, de acrobaticusan izmos. Ha Amália asszonyt rózsaszín márványból faragták, Eliza asszony pedig fekete-fehér patak-habból volt, folyton másként villant. (Weöres. 1972, 248)

A Sáros-pataki polgár leány című versben, amely rimes és nyolc szótagos sorokba rendezett, a versszakot záró ötödik sor azonban feloldja az ismétlődést, és megbontja a rendet – csakúgy, mint témája: *Bodrog parttyát tsiga járja,/ Ágaskodik a szorvája,/ S hogy ha fogom kis markomba,/ A szorváját vissza vonnya,/ Szégyenemre.// Ám ha Patak fő útszáján/ Lejtek faromat riszálván,/ Minden legény szeme tátva,/ Ágaskodik a szorvája,/ Örömemre.* (Weöres. 1972, 41)

A vágyálom

A zene kaotikusan harmonikus, felkavarja a vágyakat, feltárja a szenvedély viharát, és közömbös az anyagisággal szemben.³⁸ Elmondható ez az álmok természetéről, és Hölderlin költészetéről is: *Nem feledem a verseit: se értelme, se metruma, se cadentiája; zászlók, körtvélyek, erdők, tavak keringnek, úsznak, rend nélkül, vagy a bolondság isméretlen rendgyében. Mit tagadgyam, nékem igen tetszett: álmomban hallok illy költeményeket, s ha fel-ébredék, nem marad bellőle semmi.* (Weöres. 1972, 61)

Az álmok kapcsán az indiai titkos tanítások, az Upanisadok szintén azt tanítják, hogy az első és igazi valóság a láthatatlan szellemi, amelyhez képest az érzékek anyagi világa csak a második valóság.³⁹ A *Tat tvam aszi* részletét idézzük:

Uddálaka Aruni így szól fiához, Svetaketuhoz:

– *Hadd tanítsalak meg, kedvesem, arra, hogy mi az alvás. Amikor az ember, mint mondják, alszik, a létbe olvad és a léttel egyesül. Ha a méhek, kedvesem, mézet készítenek, a sokféle virág nedvét összegyűjtik és a sokféle nedvet összehordják. Amint a mézben az egyes növények nedveinek íze egybeolvad, és a különbséget az ízek között senki sem érzi, éppen úgy, kedvesem, amikor a világ lényei a mély alvásban a létbe olvadnak, nem érzik, hogy a létbe olvadtak. Akár tigris, akár oroszlán, akár farkas, akár vadkan, akár féreg, akár madár, akár bögöly, akár szúnyog vagy akármilyen más itt az érzékek világában, újra csak létező lesz, semmi egyéb. S ami ez az elmúlhatatlan, amiből ez az egész nagy világ van, ez a valóság, ez a lélek, ez vagy te, Svetaketu.* (Hamvas. 1996, 48-49)

A *tat tvam aszi* azt jelenti, ez vagy te. A lélek és mindaz, ami létezik, az te vagy. Lónyay Erzsébet Mária Psyché a *tat tvam aszi*-világban él: változatos megjelenését a lét sokféleségével azonosulva érte el. Psyché szülőatyja is tud arról, hogy a létbe olvadás az ember, az állat, a növény és az ásvány határain túli látást és a teljes azonosulást jelenti:

Az elmosódó határok

Aki elkezd lebotani egyéniségét, mindjobban elveszti a határt saját és mások lelke között. Ha embertársa szemébe néz, megérzi annak érzéseit és felismeri: „ez is én vagyok”; ha egy kutyát megsimogat, megérzi annak egybemósódó világát: „ez is én vagyok”; ha egy bútor hosszabban érint, átveszi annak tagolatlan csöndjét: „ez is én vagyok”. Saját lelke már nem csak az övé s mindennek lelke az övé; minden átlátszó, mintha kristályból volna; egyszerre mérhetetlenül gazdag, teste-lelke felfrissül és egyforma örömmel tölti el a munka, pihenés, társaság, magány. (Weöres. 1994, 107)

A *tat tvam aszi* megegyezik a tudatosodással, amit az álmok értelmezése is elősegít. Ennek a tagadás az ellentéte: olykor

tudatunkból elhessegetjük és így tagadjuk, hogy bizonyos vágyak, gondolatok, érzések valóban a mieink.40 Életünket is aszerint éljük, hogy értelmezünk, vagy elhessegetünk: *Ha vágyaidat kényezteted: párzanak és fiadzanak. Ha vágyaidat megöled: kísértetként visszajármak. Ha vágyaidat megszelídited: igába foghatod őket és sárkányokkal szánthatsz és vethetsz, mint a tökéletes hatalom maga.* (Weöres. 1994, 31)

A vágyakat a létezésből fakadó szükségletek és hiányok szülik, amelyek addig tartanak, amíg be nem teljesülnek, és amíg újabb beteljesületlen vágnak helyet nem adnak. Ez az állandó akarás megakadályozza, hogy bárki is tartósan boldognak érezhesse magát. E fölé csak az kerekedhet, aki alszik, álmodik, vagy saját személyiségéről megfelelően kontemplál.41 *A kellemességnek és a haszonnak kívánása semmi egyéb, mint testi mivoltodból feltörő elemi igény; ne hagyj, hogy lelked is behódoljon ennek az igénynek. A lélek elemi igénye más: mindennel összhangba jutni. S az összhangra-törekvést az élvezet és haszon, mihelyt túl-lép a szükségleten, megzavarja.* (Weöres. 1994, 66)

A *Tat tvam aszi* című részlet szerint az álom a létbe olvadás és a léttel való egyesülés. Arisztotelész pedig úgy gondolta, hogy az álom az alvó lelki tevékenysége. Az alvó tudattalanul gondolkodik, és ez általában a tudatos gondolkodástól eltér.42 Az irodalomban, például egy vers megalkotása során is elkülönül egy szándéktalan és egy szándékos tevékenység: a kialakulás és a kidolgozás. A kialakuláskor egymást követik az öntudatlan mozzanatok, és a ködös sejtelmek egyre határozottabbá körvonalazódnak. A kidolgozás során pedig a kialakult anyag formát kap, megfogalmazódik, amely már részben szándékos tevékenység.43 Az emberi gondolkodás, így az ezt rögzítő irodalom – különösen a költészet – gyakran él az álommunkában felismerhető jelenségekkel, a sűrítéssel, az eltörléssel és a megfordítással. Emellett az álom keletkezése a vers létrejöttével is megegyezik annyiban, hogy mindkettő öntudattalanul, a tudatalatti hatására indul el. Ezért az álmokra vonatkozó interpretációk alkalmasnak tűnnek a versek szimbólumainak megfejtésére is.

Az álmoknak egyik rétege a nyilvánvaló (manifeszt) álomtartalom, a másik pedig a lappangó (látens) álomgondolat.44 Az álom mélyén rejlő gondolatnak csak tökéletlen, hézagos, összefüggéstelen töredékei jutnak el a látott álomtartalomba. Ezért látjuk a legtöbb sűrített álomban az érthetőség és a rend hiányát, és mivel csak az marad meg emlékezetünkben, ami nem elszigetelt, hanem máshoz társul, az álmok nagy részét elfeledjük.45 Psyché a már idézett sorokban Hölderlin verseire emlékezik vissza álomnak tűnő vízióként: *Nem feledem a verseit: se értelme, se metruma, se cadentiája; zászlók, körtvélyek, erdők, tavak keringnek, úsznak, rend nélkül, vagy a bolondság isméretlen rendjében. Mit tagadgyam, nekem igen tetszett: álomban hallok illy költeményeket, s ha felébredek, nem marad bellüle semmi.* (Weöres. 1972, 61)

Sokféle gondolatmenet találkozására van szükség, hogy csomópontjukban létrejöjjön az álom. A találkozó sokféle álomgondolat összecsúszódása miatt olyan sokértelműek az álmok. Ráadásul egy-egy lappangó álomgondolatot több elem is képvisel a látható álomtartalomban.46 (Akár a lélekkel találkoznánk, amelyek nemcsak egy, hanem több megnyilvánulása is van.) A test igényeit, ingereit, az éber állapotban megélt élmények és a teljesületlen vágyak feloldását, feldolgozását ígéri az álom. Az álom mellett a tudattalan fantázia is gyakran foglalkozik az egyén saját testével a mítoszokban, a mondákban, a népművészet és a folklór nyelvi fordulataiban. A szexuális szimbólumok gyakran a növényi élet és a konyha képzetekén keresztül jelentkezik: a mindennapi jelenségek mögött bújjuk el legjobban.47 Ilyen metafora a kövér tyúk, amely Ninont megilleti, hűgát azonban nem. Egy másik példa a *Katitzához keserűségemben* című vers részlete: *Én szeretőmet patak partra vitted,/ Engem irégyelvén, lábáról le-vetted,/ Jókora répáját levesedbe tetted,/ S rám haragszol, ki ezt ellenem vétetted.* (Weöres. 1972, 31)

Nagy Adelinához címet viselő utolsó versében, a sánta mívessel létrejött frigy előtt pedig a kert, a piros gyümölcsök hagyományosan erotikus metaforáit használja fel: *Fussunk a bimbós kertbe, a fák közé,/ Szedgyünk tseresnyét, bor pirosat, chérie!/ Meg-bánnya még a sánta mives:/ Mért hagyja fütve kohót, ha el-ment!* (Weöres. 1972, 98)

A kohó metaforája abba a képsorozatba illeszkedik, amely az üreges testeket nőként értelmezi. Ezzel szemben a férfit a hosszúkás tárgyak helyettesítik:48 *Patak partján, Isti Pisti,/ Furulázz velem!/ Másik partján, Isti Pisti,/ Fekszem meztelen.* (Weöres. 1972, 11)

A *vas pálya sorompó kitalálása* című vers a nőkre és férfiakra utaló szimbólumokat nagy számban sorakoztatja fel. Mindezt apácák és szerzetesek vonatkozásában, a vasúti sorompó működésének mintájára mutatja be Psyché. (Weöres. 1972, 116-117)

Az álomban a jobb általában a jogot, a bal pedig a bűnt helyettesíti. A kígyó a férfi, a száj, a fül vagy a szem pedig a nő helyett áll.49 Az *Ifjú báró Vesseléni Miklóshoz* című versben szintén felbukkan a bűnös bal oldal, amelyet a fül és a Python követ: *Engedd jobb kezemet vas markodból, Mika Ielkem,/ Tíz sorom emlékül véle rovom neked,/ Zúzhatod addig a bal mantsom, s a hajam szimatolhatod,/ Ám de fülemben ne nyalj: benne Python tsavarog.* (Weöres. 1972, 40)

A nagy tekintélyű emberek rendszerint a szülőket helyettesítik. Ilyen például Goethe, akinek a műveltsége halálos terhet képvisel: *Az öreg úr nagy Lyricus, nagy Epicus, nagy Dramaticus, nagy Philosophus, nagy Anthropologus, nagy Botanicus, nagy Oeconomus, nagy nem tudom mi, akár egy degeszre tömött almáriom, a millyet mi-felénk a szegény viselős jánkák hasára buríttanak, hogy el-vetéllyenek.* (Weöres. 1972, 60)

Goethehez hasonlóan a másik apafigura, a cigány zenész Bihari János, Psyché mostohaapja szintén félelmet kelt, és végzetes veszedelmet sejtet. A megvadult lovak a rettegett apát helyettesítik a tudattalan álomban:50 *Ha zenélt, Anyámmal, vagy egy maga, az is olly félelmes volt, a Musica mint ha kardokat csattogatna, vagy vágató lovakkal el-típoma, vagy reám töme s az ingem szagatná. [...] én rettenetesen féltem tőle, mint bolondtúl, vagy részegtől, csak egyszer meg-dühülne s agyon csapna.* (Weöres. 1972, 124)

A lépcső és a zongora billentyűzete a koituszt helyettesíti. A lépcsőhöz azért hasonlít a klaviatúra, mert abban is skála szerepel, ami olaszul lépcsőt jelent.51 Ezt megerősíti az is, hogy Psyché a zongora billentyűzetét egy „sötétlő medve fog-sorához” hasonlítja, a medve pedig több versében is a férfiakat jelenti: *„Első igaz szerelmem/ Josó, e barna medve./ Hatalmas izmos alakja./ Égő szem villogása./ Ropogtató ölelése/ Álomban is kíséret.”* „A mord medve fog-sorába vágok:/ Bestye reszkess, itt a hős oroszlán!/ Majd le nem rogy, még a fája is nyög./ A hogy móldva tánczot kalapálok,/ Maior s minor mind egy-másba frettsen.” (Weöres. 1972, 28, 32-33)

A pszichoanalízis atyja szerint, a hegymászás ugyanazt jelenti, mint a lépcsőmászás:

Odafigyeltünk a lépcsők, létrák álombeli előfordulásaira, és csakhamar megállapítottuk, hogy a lépcső (és mindaz, ami vele analóg) kétségtelenül coituszszimbólum. Az összehasonlítás alapját nem nehéz megállapítani: ritmikus fokozatokban, fokozódó légzési nehézséggel jut az ember a csúcra, és onnan azután néhány gyors ugrással újra lejut. (Freud. 1996, 250)

Amikor Psyché, Ungvárnémeti és barátai tévedésből, Berzsenyi helyett a test poétáját, Himfyt látják vendégül, a bőbeszédű költő beszámol a francia Caroline kisasszonyhoz fűződő, kizárólag baráti viszonyáról, majd egy közös kirándulásuk részletezésével az álomgondolat lelepleződik: *egy reggelen, szép tiszta időben, Carolinnal nekivágtunk a Szent Péter sziklájának. Igen meredek, omladékos volt, azért valahogyan fel jutottunk. A kapaszkodótúl én fújattam, ő pihegett; láttunk is hol mi csillogást, a távolban-e, egymás szemében-e, annyi év után, ki tudja.* (Weöres. 1972, 166)

Á sűrités útján kibontakozó gyűjtőszemély nem a maga személyében jelenik meg, hanem egy másik ember mögé rejtőzik, de az is megesik, hogy két vagy több ember vonásait egyesíti egyetlen álomképben, emiatt a sok-sok személyben megegyező vonások felerősödnek és kiemelkednek.⁵² *Psyché* három főszereplője, vagyis Max Zedlitz, Ungvárméti Tóth László és Lónyay Erzsébet közül a költő jelenti a csomópontot, a gyűjtőszemélyt, hiszen a férfi-orvos báró és a költőnő *Psyché* mellett ő a férfi és a nő, az orvos és a költő egy személyben.

A sűrités nyomában járó kétértelműség nemcsak az álmot, hanem a szöveceket is jellemzi. Több képzet csomópontja például a Prostituierte a németül írt, *Die taube Priorissa* című versben is, mivel a prostituált és az apáca az érem két oldalát képviseli, a prostituált kifejezés pedig a protestáns szót szintén felidézti a hasonló alakúság miatt. A katolikus apáca értékrendje szerint a prostituált nagyobb értéket képvisel a protestánshoz képest:

Mater: Du magst wegziehn von unserm heiligen Kloster? Warum denn? Und was willst du werden?

Novicia: Prostituierte.

Mater: Schrecklich! Sags noch einmal!

Novicia: Hure.

Mater: Meine liebe Tochter, das ist sehr gut. Ich hörte erst Protestant. (Weöres. 1972, 55-56)

Akadhat olyan személy az álomgondolatban, akinek bizonyos tulajdonságain vagy tettein megütközik a cenzúra; ekkor egy másik személyt keres, aki szintén kapcsolatban áll a nem tetsző személlyel, de annak csupán egy részével, és őt már átengedi a látható álomtartalomba.⁵³ Gaston, *Psyché* sógora cenzúra alatt áll, hiszen *Psyché* félig öntudatlanul házasságtörést képzel el vele. A később meg is valósuló, többször is felidézett esetet némely versben a cenzúra csak eltolás útján engedi bemutatni. A szent Bibliában szereplő házasságok feloldják a tiltott tettet, ezért kedvezőbb Gastont Jákobbal, Ninont, *Psyché* nővérét Leával, *Psyché*t pedig Rákhellel helyettesíteni; az azt következő versben pedig a rigó, a nyílló rózsza és a bimbó rózsza álarcát öltik magukra. *Pedig az Biblia hírlí szent szavával/ Hajdanán Jákóbot örülni Leával,/ De nem tsak ez első hites aszszonyával,/ Rákhellel-is, szebb s jobb második párával.* (Weöres. 1972, 15)

La Pleureuse

A rósa fán két rósa,/ Virít a nyílló rósa,/ Sír a bimbó rósa.// Szóll a rigó: Te rósa,/ Enyim vagy, nyílló rósa./ Sírj, bimbó rósa.// Katzag a nyílló rósa,/ Sír a bimbó rósa./ Pompáz a nyílló rósa./ Sírj, bimbó rósa.// Lankad a nyílló rósa./ Szóll a rigó: Te rósa,/ Nyíllj-ki, nyíllj-ki, bimbó rósa./ Enyim vagy, bimbó rósa./ Sír a bimbó rósa.// Ki-nyíllt a bimbó rósa./ Sírj, bimbó rósa./ Sír a bimbó rósa, Sírj, bimbó rósa. (Weöres. 1972, 15-16)

Az is előfordulhat, hogy a dolgokként kezelt szavak és nevek esnek a sűrités, az eltolás vagy az összetétel áldozatául.⁵⁴ Ez történt Beethoven nevével is, amely a német betőren, vagyis elszedít, elkábít jelentésű igével keveredett, és lett belőle Bethorn, vagyis az a zenész, akit a mantiké határoz meg.⁵⁵

Az álmok akár a valóságos viszonyt is megfordíthatják.⁵⁶ *Psyché* az őt megkönyékező *Salvator Xavér* főherceggel való beszélgetésében a hierarchikus fenn és lenn megfordításából űz játékot:

– *Ha feleségül veszel, gyere velem Tiszántúltra kanásznak. Nagyon egészséges. Túl-sokan lebzselnek itten.*

– *Nem megyek kanásznak, te jössz velem spanyol királynénak.* (Weöres. 1972, 252)

Az első éjszaka jogának fordítottja az utolsó éjszaka joga a *lus ultima noctis* című *Psyché*-versben, ahol az ispán által felakasztott betyárok helyettesítik azokat a jobbágy nőket, akik első éjszakájukat a földesúrral töltik: *Út széli fákön/ Sorjába függe/ Negyven vagy ötven/ Vékony legény.// Lóbált a lábok,/ Himbált a seggök,/ Akár ha hágnák/ A szűz leget.* (Weöres. 1972, 73)

Ha az álom egyik szereplője haragosnak bizonyul, akkor az álomgondolat gyakran éppen az ellenkezőjét jelenti, és az álmodó érez dühöt a szereplő iránt.⁵⁷ Látszólag *Psyché* nővére haragszik hűgára, de valójában a kistestvér és az ifjú lány dühöng, hiszen nővére mellett neki másodlagos szerep jut⁵⁸:

Nina néném

Dühösskődik reám Ninon,/ Ettől vagyon szömyő kinom./ Ninonnak vászna, selme kints,/ Rajtam rongy, szinte semmi sints./ Evett Ninon kövér tikot,/ Nékem tsak száraz hát jutott./ Tsokrot nékem hozott Miki,/ Mellyére Ninon tűzte-ki. (Weöres. 1972, 12)

Ninon megálmodója ugyanaz a Weöres Sándor, aki *Psyché* álarca mögé rejtőzött. Az ő álmai róla szólnak: azért teremtünk fantáziáinkban és álmainkban idegeneket – akár nemet is váltva –, hogy mögöttük elbújva magunkról beszélhessünk.⁵⁹ A *Psyché*t Poesisre nevelő, a brilliáns humorú Kassi Bölts és a Széphalmi Szent, Kazinczy is álarcba bújtatott költő: az ölében ülő *Psyché*t féltékenyen méregető Terek Sophie valódi férje, Babits Mihály. *Psyché* maszkja mögött Weöres Sándor ujjal mutogat saját álarcára, hiszen az ő mestere⁶⁰ volt Babits Mihály, Török Sophie férje.

Akik lélekvezetőnkkel tartanak, olyan utakon járhatnak, ahol a test és a lélek vágyálmai, valamint a muzsika nemcsak a halandók és a halhatatlanok, az élők és a holtak, hanem a még meg sem születettek természetéről is mesélnek.

Jegyzetek

- 1 Weöres Sándor: *Magyar etűdök* 52. In: 1970. *Egybegyűjtött írások II.* Budapest: Magvető Kiadó, 86
- 2 Weöres Sándor. 1972. *Psyché. Egy hajdani költőnő írásai.* Budapest: Magvető Zsebkönyvtár, 11; Németh László: *A mítosz emlőin.* In: *Sziget I-III.* 2000. Budapest: Orpheusz Kiadó, 195-199
- 3 Weöres. 1972. 264; Kerényi Károly. 1984. *Hermész, a lélekvezető.* Budapest: Európa Kiadó
- 4 Platón 1997. *Timaios.* In: *Platón válogatott művei I..* Budapest: Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, 195-198
- 5 Platón. *Phaidrosz.* In: 1994. Steiger Kornél, szerk. Platón: *A lakoma/Phaidrosz.* Matúra Bölcsélet. Budapest: IKON Kiadó, 93
- 6 Weöres Sándor. 1994. *A teljesség felé.* Budapest: Tericum Kiadó, 19
- 7 Weöres. 1972. 36
- 8 Platón. 1994. 99
- 9 Platón. 1997, 195; Plótinosz. 1986, *Arról, miként száll alá a lélek a testekbe.* 209 In: *Az Egyről, a szellemről és a lélekről.* Budapest: Európa Kiadó, 213
- 10 Weöres. 1994, 28, 90
- 11 Plótinosz. 1986, 213
- 12 Weöres. 1994, 28
- 13 Weöres. 1972, 67, 181, 256, 258
- 14 Weöres. 1972, 131, 219
- 15 Weöres. 1972, 213

- 16 Kettőjük különbségét-egységét Bódy Gábor *Psyché* című filmjében úgy érzékelteti, hogy ugyanannak a színésznek a hangját kapja Ungvárnémeti, akinek testét Zedlitz ölti magára.
- 17 Platón. 1994. 124-5
- 18 Weöres Sándor. 1939. *A vers születése. (Meditáció és vallomás)*. Pécs: Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., 5
- 19 Platón. 1994. 93-94
- 20 Platón. 1994. 96
- 21 Plótinosz. 1986. 209-222
- 22 Schopenhauer, Arthur. 1991. *Harmadik könyv. A világ mint akarat és képzet, második tárgyalás: Az ok elvétől független képzet: a platóni idea: a művészet objektuma*. In: *A világ mint akarat és képzet*. Budapest: Európa Könyvkiadó, (235-358), 244, 247-8
- 23 Schopenhauer. 1991, 257, 273
- 24 Plótinosz. 1986. 210, 215
- 25 Platón. 1994. 101
- 26 Plótinosz. 1986, 212
- 27 Platón. 1994, 89-90 A mantiké-oiónisztiké dionüszoszi-apolloi néven terjedt el Nietzsche *A tragédia születése* című könyve nyomán.
- 28 Weöres. 1972, 163
- 29 Bárdos László, Szabó B. István és Vasy Géza. 1999. *Irodalmi fogalmak kisszótára*. Budapest: Korona Kiadó; Platón. 1997, 210
- 30 Weöres Sándor. 1998. *Egybegyűjtött levelek I*. Budapest: Pesti Szalon – Marfa Mediterrán Könyvkiadó, 55. Pável Ágostonhoz.. Csöngé, 1933. január 3.
- 31 Huizinga, Johann. 1944. *Homo Ludens. Kísérlet a kultúra játék-elemeinek meghatározására*. Budapest: Athemaeum. Reprint: 1990. Szeged: Universum Kiadó., 150
- 32 Weöres. 1939, 11; Schopenhauer, 1991, 259
- 33 Schopenhauer. 1991, 345 és Schopenhauer, Arthur. 1913. *A zene esztétikája*. Budapest: Hatágú Síp Alapítvány. Reprint: 1992. Bogáti Adolf, ford. Budapest: Franklin – Társulat, 29
- 34 Schopenhauer. 1913. 30-31
- 35 Weöres. 1939, 6
- 36 Weöres. 1939, 8
- 37 Schopenhauer. 1913, 32; *Metamorphosis: A szivárványhid az egyetlen, ahol angyalok és ördögök úgy járnak-kelnek, hogy alig lehet szétismerni őket.* (Weöres. 1994, 135)
- 38 Schopenhauer. 1913, 31
- 39 Hamvas Béla, szerk. 1996. *Anthologia humana. Ötezer év bölcsessége*. Budapest: MEDIO Kiadó, 48, 127 és Hamvas Béla. 2000. *A száz könyv*. Budapest: MEDIO Kiadó, 8
- 40 Laplanche, Jean és Pontalis, J. B. 1994 *A pszichoanalízis szótára*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 462
- 41 Schopenhauer. 1991, 269
- 42 Freud, Sigmund. 1996. *Az álommunka*, 16, 201. In: Freud, Sigmund: *Álomfejtés*. Budapest: Helikon Kiadó, 199-354
- 43 Weöres. 1939, 25
- 44 Freud. 1996, 199
- 45 Freud. 1996, 43, 201
- 46 Freud. 1996, 203
- 47 Freud. 1996, 245, 248
- 48 Freud. 1996, 250
- 49 Freud. 1996, 251-3
- 50 Freud. 1996, 288
- 51 Freud. 1996, 261-2
- 52 Freud. 1996, 210
- 53 Freud. 1996, 228
- 54 Freud. 1996, 212
- 55 Weöres. 1972, 65
- 56 Freud. 1996, 205-6
- 57 Freud. 1996, 233
- 58 Freud. 1996, 236
- 59 Freud. 1996, 253, 22
- 60 Weöres Sándor. 1998. *Egybegyűjtött levelek II*. Budapest: Pesti Szalon – Marfa Mediterrán Könyvkiadó, 382. Levél Kenyeres Imréhez. Csöngé, 1944. febr. 29.: „Babitstól, Kosztolányitól rengeteget tanultam, de inkább a műveiktől, mint személy szerint tőlük. Mestereim voltak, de úgy, mint Shakespeare, a műveik által; nem pedig személyes irányításuk által, ahogy Hamvas érti a »mester« fogalmat.”